

Nerovnosti příjmů a modely zaměstnanosti v Evropě před velkou recesí a po ní

Úvod

V celém světě narůstá znepokojení nad nerovnostmi příjmů. Z empirických důkazů vyplývá, že během posledních třiceti let v mnoha rozvinutých hospodářstvích došlo k nárůstu nerovnosti příjmů (rozsah a časový rámec tohoto trendu se značně liší). Velká recese, která začala v letech 2008 a 2009, tyto obavy ještě zvýšila jak kvůli dopadu probíhající hospodářské krize na míru nerovnosti, tak kvůli obecnému vnímání, že nárůst nerovnosti může být jedním z faktorů, které krizi způsobují a prohlubují.

Přestože existuje rozsáhlý výzkum o trendech týkajících se nerovnosti příjmů v členských státech EU, překvapivě jen několik studií zkoumá tuto problematiku z celoevropského hlediska. V této souvislosti má tato zpráva dva hlavní cíle, a sice poskytnout komparativní analýzu trendů nerovnosti v členských státech během velké recese (a tak aktualizovat údaje o situaci uvedené v předchozích mezinárodních studiích) a zabývat se příslušnými trendy a vývojem v oblasti nerovnosti z hlediska rozdělení příjmů v celé EU, včetně důsledků pro hospodářské sbližování a vzdalování před krizí a po ní. Většina analýz v této zprávě vychází ze statistiky EU v oblasti příjmů a životních podmínek (EU-SILC) za období 2005–2014, přičemž údaje o příjmech se vztahují na období 2004–2013.

Politické souvislosti

Navzdory rostoucímu zájmu o tuto problematiku a rostoucí míře evropské hospodářské integrace jsou důkazy týkající se vývoje nerovnosti v EU jako celku překvapivě omezené. V mnoha politických dokumentech EU se implicitně předpokládá, že hospodářská integrace by měla v určité míře vést ke sbližování příjmů a mezd, a tedy ke snižování nerovnosti v celé EU (alespoň mezi jednotlivými zeměmi). Nerovnoměrné účinky velké recese v členských státech EU však ukazují, že sbližování není automatickým výsledkem hospodářské integrace, je zapotřebí též sledovat trendy v oblasti nerovnosti na úrovni EU. Kvalitní statistiky o

trendech týkajících se nerovnosti příjmů na úrovni EU by mohly přispět k lepšímu pochopení širších důsledků projektu evropské integrace a zlepšit koordinaci stávajících politik zaměřených na boj proti nerovnosti. Mezi ně patří regionální politika EU, která se zaměřuje na nerovnosti mezi zeměmi, a evropské a vnitrostátní sociální politiky, které se soustředí na nerovnosti v rámci jednotlivých zemí.

Klíčová zjištění

Nerovnosti příjmů v celé EU: Před rokem 2008 se nerovnosti příjmů na úrovni EU z hlediska různých zdrojů příjmů výrazně snížily vlivem procesu sbližování příjmů mezi zeměmi (přičemž nerovnosti v rámci zemí zůstaly poměrně stabilní). Po roce 2008 došlo k nárůstu nerovnosti příjmů na úrovni EU ze dvou důvodů: za prvé proces sbližování příjmů začal stagnovat, což mělo celkově nepříznivější dopad na výši příjmů v některých okrajových zemích než v centrálních členských státech EU, a za druhé došlo ke zvýšení nerovnosti příjmů v jednotlivých zemích v rámci většiny zdrojů příjmů.

Sbližování čistých příjmů: Podrobná analýza čistých příjmů ukazuje, že proces sbližování příjmů před rokem 2008 byl založen zejména na tom, že východoevropské země doháněly vyspělé ekonomiky, a naopak v některých zemích s vysokými příjmy, jako jsou země kontinentální Evropy (Belgie, Francie, Lucembursko, Německo, Nizozemsko a Rakousko) a Spojené království, relativní výše příjmů stagnovala nebo klesala. Přerušení procesu sbližování po roce 2008 je spojováno s významným poklesem relativní výše příjmů v prvních letech v některých zemích okrajových částí Evropské unie (zejména v pobaltských státech, některých středomořských členských státech a Irsku), zatímco centrální evropské země byly odolnější. Po roce 2011 se cesty okrajových států začaly rozcházet; pobaltské státy a ostatní východoevropské země se rychle zotavovaly, zatímco ve středomořských členských státech začala výše příjmů klesat.

Nerovnost čistých příjmů v jednotlivých zemích:

Nerovnost čistých příjmů během celého období vzrostla ve dvou třetinách členských států, což potvrzuje obecný vzestupný trend nerovností zjištěný řadou různých mezinárodních studií. Nicméně je to způsobeno zejména narůstajícími nerovnostmi po roce 2008, které jsou do velké míry důsledkem rostoucí nezaměstnanosti během recese v mnoha zemích. Zjištění, že nezaměstnanost je hlavní hnací silou nárůstu nerovností během velké recese, doplňuje předchozí studie signalizující prohlubující se rozdíly v mzdách jako hlavní důvod rostoucích nerovností v desetiletích před krizí.

Proticykličnost rozdílů čistých příjmů: Uvedená ústřední úloha nezaměstnanosti a její účinek na mzdové příjmy do velké míry vysvětluje proticyklický vývoj nerovností čistých příjmů. Před krizí se nerovnosti snížily ve více než polovině členských států, zejména v okrajových zemích EU, které doháněly hospodářskou úroveň vyspělých zemí. Od počátku krize se nerovnosti čistých příjmů prohloubily ve dvou třetinách zemí, zejména v okrajových zemích, které krize zasáhla silněji, ale také v některých centrálních členských státech (Německu) a v několika tradičně rovnostářských zemích (Dánsku a Švédsku).

Zmírnění účinku: Ke zmírnění nerovnosti vedou dva klíčové mechanismy. Za prvé v tomto období ještě více vzrostl význam přerozdělování v rámci sociální úlohy států při snižování nerovností, zejména v zemích na okraji EU, jež krize zasáhla nejvíce, kde sociální státy do velké míry zmírnily rostoucí nerovnosti příjmů na trhu. Za druhé

sdužování zdrojů v rámci rodin snížilo nerovnost mzdových příjmů pozorovanou u jednotlivců, přestože tento účinek v průběhu krize oslaboval. Je to způsobeno nárůstem počtu domácností bez mzdových příjmů a v menší míře dlouhodobým poklesem velikosti domácností.

Vývoj výše reálných příjmů: Ještě zjevnější dopad velké recese ukazují údaje o výši reálných příjmů, které zaznamenaly buď pokles, nebo snížení tempa růstu. Uvedená úprava byla obecně větší v okrajových zemích EU (dlouhodobě ve Středomoří a v některých východoevropských zemích a na začátku finanční krize v anglosaských a pobaltských zemích) a zejména ve spodní části rozdělení příjmů, ale zaznamenaly ji, byť v mnohem menší míře, i země kontinentální Evropy a skandinávské země. Pokles výše příjmů od počátku krize v některých segmentech rozdělení příjmů ve většině zemí vedl ke zmenšení střední třídy. To je výrazné zejména v některých okrajových zemích ve východní Evropě a Středomoří a v zemích jako Dánsko, Německo a Švédsko, kde se střední třída začala zmenšovat už před krizí.

Potřeba širšího souboru ukazatelů: Dopad krize projevující se na výši reálných příjmů se vždy neodráží v indexech relativní nerovnosti nebo jiných ukazatelích, jako je HDP na obyvatele. Z toho vyplývá, že při posuzování sociální situace a hospodářské prosperity evropských společností je zapotřebí zohlednit širší soubor ukazatelů, který umožní řádně posoudit pokles životní úrovně spojovaný s velkou recesí.

Další informace

Zpráva *Income inequalities and employment patterns in Europe before and after the Great Recession* [Nerovnosti příjmů a modely zaměstnanosti v Evropě před velkou recesí a po ní] je k dispozici na adrese www.eurofound.europa.eu/publications.

V případě zájmu o další informace se obraťte na referenta pro výzkum Carlose Vacas-Soriana na adrese cva@eurofound.europa.eu.